

resursa. Bonan učinkovito kombinira povijest okoliša, ruralnu povijest i povijest države, smještajući svoje istraživanje u šire europske rasprave o zajedničkim dobrima, agrarnom individualizmu i ranim fazama industrijske tranzicije. Knjiga pritom izbjegava teleološke interpretacije modernizacije te jasno pokazuje njezine društvene i ekološke troškove. Monografija ima značajnu komparativnu vrijednost i izvan talijanskog konteksta. Njezini analitički uvidi izravno su primjenjivi na istraživanja planinskih i šumskih područja u srednjoj i jugoistočnoj Europi, uključujući habsburške zemlje, gdje su slični procesi regulacije zajedničkih dobara, razvoja znanstvenog šumarstva i konflikata između lokalnih zajednica i države obilježili 19. stoljeće. *The State in the Forest* stoga predstavlja važan doprinos europskoj okolišnoj povijesti i nezaobilazno štivo za istraživače koji se bave poviješću zajedničkih resursa, državne intervencije i društvenih posljedica modernizacije.

Bonanov model je moguće primijeniti na hrvatski povijesni kontekst pod uvjetom da se šuma i zajednička dobra shvate kao ključna mjesta susreta lokalnih običajnih praksi, državne regulacije i tržišnih interesa tijekom dugog 19. stoljeća. Kao i u venecijanskim Alpama, šumski prostori u Hrvatskoj nisu bili marginalni, nego su činili temelj ekonomije, osobito u planinskim i rubnim područjima. Primjena Bonanova modela osobito je plodna za istraživanje Gorskog kotara, Like i prostora nekadašnje Vojne krajine, gdje su šume bile istodobno izvor egzistencije lokalnog stanovništva, strateški resurs države i objekt postupne profesionalizacije šumarske uprave. To su područja u kojima je prijelaz s običajnog prava na državno upravljanje šumama proizveo trajne konflikte, neformalne prakse i oblike otpora, slične onima koje Bonan predstavio u Cadoreu. Razvoženje Vojne krajine dodatno je zaoštrilo pitanje vlasništva, prava korištenja i raspodjele koristi od šumskih resursa. Bonanov naglasak na mikrohistoriji konflikta omogućuje da se hrvatski slučajevi ne tumače kao linearna povijest modernizacije, nego kao proces preslagivanja novih odnosa. Analiza pojedinačnih sporova, koncesija, infrastrukturnih projekata i sudskih postupaka možda bi mogla pokazati kako se državna kontrola u šumama uspostavlja kroz svakodnevne administrativne prakse, a ne isključivo kroz pravni okvir. Time se hrvatska šumska povijest može reinterpreirati kao sastavni dio europske povijesti zajedničkih dobara, u kojoj se modernost oblikuje kroz sukob, prilagodbu i kompromis između države, tržišta i lokalne zajednice.

Hrvoje PETRIĆ

ANN. HOLT, TAKING A WALK: A HISTORY OF RECREATIONAL WALKING IN BRITAIN. WINWICK (CAMBRIDGESHIRE): THE WHITE HORSE PRESS, 2024. ISBN 978-1-912186-80-8, 524 STR.

Knjiga Ann Holt predstavlja opsežnu i metodološki dosljednu povijest rekreativnog hodanja u Velikoj Britaniji, shvaćenog ne kao neutralna ili idilična slobodna aktivnost, nego kao društvena praksa trajno obilježena sukobima oko vlasništva nad zemljom, prava pristupa i političke moći. Autorica hodanje sustavno analizira kao oblik svakodnevnoga djelovanja koji neizbježno ulazi u dodir s pravnim režimima, društvenim hijerarhijama i ideološkim pretpostavkama o privatnom vlasništvu i »zdravom razumu«.

Struktura knjige jasno prati taj istraživački interes. U prvom dijelu razmatra se značenje hodanja, tko hoda i zašto, te se hodanje smješta u širi kulturni i mentalni sklop modernog britanskog društva. Posebno su važna poglavlja o hodanju kao obliku individualnog iskustva i kao praksi koja stvara zajednice, ali i izaziva otpor. U drugom dijelu naglasak se premješta na dvadeseto stoljeće, s fokusom na razdoblje između dvaju svjetskih ratova, organizirane pokrete planinara i izletnika, te na dugotrajne zakonodavne borbe koje kulminiraju donošenjem ključnih propisa o pravima prolaza i pristupa otvorenom prostoru. U središtu knjige nalazi se analiza prava javnog prolaza i njihova sustavnog osporavanja. Holt uvjerljivo pokazuje da zatvaranje staza, preusmjerenje putova i administrativne prepreke nisu bile iznimke nego strukturna značajka britanskog ruralnog prostora. Posebno su vrijedne mikroanalize pojedinih slučajeva, od lokalnih sukoba u 18. i 19. stoljeću do suvremenih pravnih sporova, koje autorica povezuje s dugim

trajanjem ideje da je zemlja prije svega sredstvo moći i statusa. Hodanje se pritom pojavljuje kao čin koji, svjesno ili ne, dovodi u pitanje isključivo pravo vlasnika da kontrolira prostor. Zaključna poglavlja snažno naglašavaju ideološku dimenziju tih sukoba. Holt pokazuje kako se otpor javnom pristupu često opravdava brigom za poljoprivredu, red, sigurnost ili »prirodni poredak«, iako ekonomski pokazatelji upućuju na ograničenu realnu težinu tih argumenata. Posebno je važna autoricina analiza »zdravog razuma« koji privatno vlasništvo nad zemljom izjednačuje s posjedovanjem pokretnih dobara, te način na koji se takvo shvaćanje reproducira kroz institucije, administraciju i sudsku praksu. Time knjiga nadilazi povijest hodanja u užem smislu i postaje studija o odnosu prava, moći i društvenih navika. Metodološki se knjiga oslanja na iznimno širok spektar izvora: lokalne i nacionalne novine, arhivsku građu, zakonodavne dokumente, publicistiku, stručne časopise i memoarske zapise. Autorica vješto kombinira mikrohistorijske primjere s dugoročnim analitičkim linijama, čime izbjegava i anegdotalnost i pretjeranu apstrakciju. Knjiga je pisana jasno i argumentirano, uz stalnu svijest o ograničenjima zakona i prakse u njihovoj stvarnoj primjeni.

Taking a Walk predstavlja važan doprinos društvenoj i kulturnoj povijesti Velike Britanije, ali i širem polju povijesti okoliša, povijesti svakodnevice i studija prostora. Njezina je posebna vrijednost u tome što pokazuje kako se naizgled banalna praksa poput hodanja može koristiti kao analitička prizma za razumijevanje duboko ukorijenjenih društvenih odnosa. Upravo zbog toga knjiga je relevantna i izvan britanskog konteksta te nudi poticajan okvir za usporedna istraživanja prava pristupa, krajolika i javnog prostora u drugim europskim i srednjoeuropskim sredinama.

Primjena analitičkog okvira koji je razvila Ann Holt na hrvatski prostor može biti zanimljiv ako se rekreativno hodanje ne promatra kao neutralna kulturna praksa ili oblik slobodnog vremena, nego kao društveno i politički uokvirena aktivnost koja kontinuirano otvara pitanja pristupa prostoru, vlasništva i legitimne uporabe krajolika. Kao i u britanskom slučaju, hodanje se može koristiti kao analitička prizma za proučavanje dugotrajnog odnosa između privatne moći nad zemljom, javnih interesa i institucionalnih mehanizama koji reguliraju ili ograničavaju kretanje. U hrvatskom kontekstu ne postoji izravni ekvivalent britanskom pojmu »rights of way«, no funkcionalno srodni oblici pristupa prostoru jasno su prisutni u povijesnim i suvremenim režimima korištenja zemljišta. Javne i lokalne ceste, poljski i šumski putovi, seoske služnosti prolaza i provoza, kao i tradicionalne staze koje su povezivale naselja, pašnjake i obradive površine, predstavljaju temeljnu infrastrukturu svakodnevnog kretanja. Njihova postupna pravna formalizacija, zanemarivanje ili brisanje iz prakse, osobito u procesu modernizacije i privatizacije, omogućuju analizu sličnih obrazaca isključenja kakve Holt identificira u britanskoj povijesti. Posebno se izdvajaju sporovi oko pomorskog dobra, gdje se pitanje hodanja uz obalu i pristupa moru izravno sudara s interesima privatnog kapitala i lokalnih elita, čineći vidljivim napetost između deklariranog javnog dobra i stvarne kontrole prostora. Holtin naglasak na društvenoj percepciji hodanja kao moralno vrednovane aktivnosti otvara prostor za istraživanje hrvatskih primjera u kojima su hodači, izletnici ili planinari bili prepoznati kao »prikladni« ili »neprikladni« korisnici krajolika. Građanski izletnički i planinarski pokreti s kraja 19. i početka 20. stoljeća oblikovali su norme ponašanja, odijevanja i odnosa prema prirodi, čime su jasno razlikovali respektabilno hodanje od oblika kretanja koji su se doživljavali kao prijetnja društvenom poretku ili lokalnim interesima. U međuratnom razdoblju i kasnije, s masovnijim ulaskom radničkih i omladinskih skupina u prirodni prostor, javlja se slična diskurzivna dinamika kakvu Holt bilježi za Britaniju, pri čemu se hodanje često opisuje kao oblik urbanog upada u »tuđi« krajolik. Institucionalni okvir u kojem se hodanje odvija dodatno potvrđuje primjenjivost Holtina pristupa. Planinarske udruge, markacijski sustavi, planinarski domovi i vodiči nisu samo logistička potpora kretanju, nego i mehanizmi discipliniranja prostora i ponašanja. Istodobno, šumarstvo, lovstvo, vodno gospodarstvo i upravljanje zaštićenim područjima proizvode režime ograničenja i selektivne tolerancije, koji u praksi često imaju veću težinu od formalnih zakonskih odredbi. U tom smislu hrvatski primjeri jasno potvrđuju autoričinu tezu da je zakon tek jedan element u složenom sklopu provedbe, pregovaranja i društvene moći.

Metodološki, primjena Holtina modela potiče kombiniranje mikrohistorijskih studija slučaja s analizom dugog trajanja. Stare karte i topografski prikazi, lokalne odluke o održavanju ili zatvaranju

putova, planinarski časopis i drugi izvori omogućuju rekonstrukciju ne samo fizičkih staza nego i društvenih sukoba koji su ih pratili. Takav pristup omogućuje da se hodanje promatra kao proces u kojem se svakodnevna praksa susreće s državnom regulacijom, lokalnim interesima i promjenama ekonomskog poretka. Posebnu vrijednost za hrvatska istraživanja predstavlja mogućnost proširenja analize na ranija razdoblja, uključujući ranonovovjekovne i vlastelinske krajolike. U tim kontekstima hodanje još nije rekreativna aktivnost u modernom smislu, ali je kretanje prostorom strogo regulirano i duboko povezano s pitanjima kontrole teritorija, sigurnosti i gospodarenja. Time se otvara mogućnost da se genealogija putova i režima kretanja prati od predmodernih oblika upravljanja prostorom do suvremenih sukoba oko rekreacije, turizma i javnog pristupa. Primjena Holtina okvira na hrvatski slučaj tako omogućuje da se hodanje analizira kao indikator društvenih odnosa i promjena u shvaćanju vlasništva, javnog dobra i prirode. Umjesto deskriptivne povijesti rekreacije, dobiva se analitički pristup koji povezuje kulturne prakse, pravne strukture i odnose moći, čime se hrvatska istraživanja mogu smjestiti u širi europski i komparativni historiografski kontekst.

Hrvoje PETRIĆ

PLACE AND NATURE: ESSAYS IN RUSSIAN ENVIRONMENTAL HISTORY, UR. DAVID MOON, NICHOLAS B. BREYFOGLE I ALEXANDRA BEKASOVA (ISBN 978-1-912186-16-7; 978-1-912186-88-4), THE WHITE HORSE PRESS 2021., 343 STR.

Zbornik *Place and Nature: Essays in Russian Environmental History*, koji su uredili David Moon, Nicholas B. Breyfogle i Alexandra Bekasova, predstavlja zrelu i metodološki koherentnu zbirku studija posvećenih okolišnoj povijesti prostora koji su u različitim razdobljima bili pod ruskom i sovjetskom vlašću. Polazišna koncepcija knjige temelji se na analitičkom spoju pojmova mjesta i prirode, pri čemu se okoliš ne promatra kao pasivna pozadina povijesnih procesa, nego kao aktivni sudionik u oblikovanju društvenih, političkih i kulturnih odnosa. Autori inzistiraju na važnosti lokalnih konteksta i konkretnih krajolika kao ključnih jedinica analize za razumijevanje dugog trajanja odnosa čovjeka i okoliša. Struktura zbornika jasno odražava takvu metodološku orijentaciju. Prvi dio posvećen je sjeverozapadnoj Rusiji i europskom sjeveru, s naglaskom na Solovečke otoke, Kareliju, ArhangelSKU oblast i problematiku poplava u Sankt Peterburgu. Ovdje se okolišna povijest isprepliće s poviješću religije, baštine, urbanog razvoja i upravljanja rizicima, pri čemu se pokazuje kako su specifični prirodni uvjeti oblikovali institucionalne i kulturne odgovore društva. Drugi dio donosi fotografske eseje koji naglašavaju važnost boravka na terenu i vizualne analize kao legitimnog historiografskog postupka, čime se dodatno problematizira granica između znanstvenog teksta i iskustvenog znanja. Treći dio usmjeren je na Sibir i ruski Daleki istok, s posebnim fokusom na Bajkalsko jezero, industrijski razvoj, prometne sustave i režime zaštite prirode, čime se zbornik pomiče prema pitanjima imperijalne ekspanzije, resursne politike i globalnih okolišnih rasprava. Tematski raspon priloga iznimno je širok, ali ih povezuje zajednički interes za mjesto kao analitičku kategoriju. Studije o Soloveckim otocima, Bajkalu ili Uralu ne nastoje ponuditi iscrpne regionalne povijesti, nego koriste ta mjesta kao kondenzirane prostore u kojima se prelamaju imperijalni projekti, znanstvene ambicije, lokalna iskustva i ekološke posljedice modernizacije. Posebno su vrijedni prilozi koji kombiniraju arhivska istraživanja s analizom materijalnog krajolika, čime se pokazuje kako su infrastruktura, industrijski objekti, prometne mreže i zaštićena područja istodobno povijesni izvori i povijesni akteri.

Zbornik se odlikuje snažnom interdisciplinarnošću. Autori koriste metode povijesti okoliša, povijesne geografije, povijesti znanosti i tehnologije, te kulturne povijesti, pri čemu se jasno vidi utjecaj suvremenih rasprava o antropocenu, mobilnosti i okolišnoj pravdi. Istodobno, većina priloga ostaje čvrsto ukorijenjena u empirijskoj građi, što sprječava da teorijski okvir nadvlada povijesnu analizu. Posebna vrijednost knjige leži u tome što ruski i sovjetski prostor ne prikazuje kao iznimku ili periferiju, nego kao laboratorij za proučavanje univerzalnih pitanja okolišne povijesti, uključujući odnose između

Economic- and Ecohistory

Ekonomska i ekohistorija

Journal for Economic History and Environmental History

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Topic / Tema broja

Environmental histories of western
southeastern Europe: historiographical surveys
of Serbia, Kosovo and Metohija, Bosnia and
Herzegovina, Montenegro and Macedonia

*Povijesti okoliša zapadnog dijela jugoistočne Europe:
historiografski pregledi Srbije, Kosova i Metohije, Bosne i
Hercegovine, Crne Gore i Makedonije*

Volume XX / Number 20

Zagreb – Samobor 2024

ISSN 1845-5867

UDK 33 + 9 + 504.3

Publishers / Nakladnici:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR – 10000 Zagreb
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Co-publisher / Sunakladnik: Ekohistorijski laboratorij Centra za inovativne studije Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb, Hrvatska www.ffzg.unizg.hr; <http://ckhis.ffzg.unizg.hr/>

Editor-in-chief / Glavni i odgovorni urednik:
Hrvoje Petrić

Guest Co-Editor / Gost su-urednik:
Žiga Zwitter

Editorial Staff / Uredništvo:

Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute, Žiga Zwitter

International Editorial Board / Međunarodno uredničko vijeće:

Drago Roksandić – president/predsjednik (*Zagreb*), Daniel Barić (*Sorbonne-Paris, Francuska*), Marija Benić Penava (*Dubrovnik*), Slaven Bertoša (*Pula*), Zrinka Blažević (*Zagreb*), Tatjana Buklijaš (*Auckland, New Zealand*), Ljiljana Dobrovšak (*Zagreb*), Goran Đurđević (*Beijing/Peking, NR Kina*), Josip Faričić (*Zadar*), Borna Fürst Bjeliš (*Zagreb*), Boris Golec (*Ljubljana, Slovenija*), Hrvoje Gračanin (*Zagreb*), Paul Hirt (*Tempe, SAD*), Andrej Hozjan (*Maribor, Slovenija*), Egidio Ivetic (*Padova, Italija*), Silvije Jerčinović (*Križevci*), Isao Koshimura (*Tokio, Japan*), Marino Manin (*Zagreb*), Christof Mauch (*München, Njemačka*), Kristina Milković (*Zagreb*), Ivan Mirnik (*Zagreb*), Mirjana Morosini Dominick (*Washington D.C., SAD*), Géza Pálffy (*Budimpešta, Mađarska*), Daniel Patafta (*Zagreb*), Hrvoje Petrić (*Zagreb*), Lajos Rácz (*Szeged, Mađarska*), Gordana Ravančić (*Zagreb*), Marko Šarić (*Zagreb*), Mladen Tomorad (*Zagreb*), Milan Vrbanus (*Slavonski Brod, Zagreb*), Frank Zelko (*Honolulu, SAD*), Zlata Živaković Kerže (*Osijek*), Matija Zorn (*Ljubljana*), Ivana Žebec Šilj (*Zagreb*)

Article's UDC markups / UDK oznake članaka:
Ivica Zvonar

Layout / Prijelom:
Saša Bogadi

Journal directors / Za nakladnike:
Petra Somek, Hrvoje Petrić, Domagoj Tončinić

ISSN 1849-0190 (Online) ISSN 1845-5867 (Tisak)

Print by / Tisak:
Bogadigrafika, Koprivnica 2024.

Mailing addresses / Adresa uredništva:

Hrvoje Petrić (editor/urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Print partially supported by the City of Koprivnica
Tiskano uz djelomičnu potporu Grada Koprivnice

Cover / Na naslovnici:

The Mratinje dam, photo by I. Laković / *Brana Mratinje, foto I. Laković*

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:

CAB Abstracts
HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA
AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA
JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA
CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland
ECONLIT – AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA